

SZÁNTÓ (ARATOR) ISTVÁN IRODALMI TERVEI.

(Első közlemény.)

Szántó István — vagy latinosan, ahogy ő maga a kor szokása szerint írja nevét: Stephanus Arator — Erdély apostola a XVI. század nyolcvanas éveiben.

A katolikus egyház siralmas állapotban volt Erdélyben 1556 után. Nem volt katolikus püspök, aki a nyáját vezette volna. A katolikus egyház vezető férfiai kénytelenek voltak elmenekülni, a forrongó vallási életben teljesen szünetelt a katolikus papnevelés. A katolikus püspöktől, a káptalanoktól és birtokos szerzetesrendektől elkobozták az egyházi vagyont s más célra fordították. Eltűnnek a szerzetesrendek, lassacskán kihal a világi papság és csupán Szt. Ferenc rendjének töredéke képviseli, kivált a Székelyföldön, a katolikus egyházat.¹

Báthory István lengyel király karolja fel az elhagyatott erdélyi katolikus egyházat. Az elnyomott, elárvult katolikusok vigasztalására és megerősítésére 1579-ben letelepíti Erdélyben a jezsuitákat. Megalapítja Kolozsvárt a róla elnevezett Báthory-egyetemet és a szemináriumot. Megindul a katolikus újjászületés Erdélyben.

Báthorynak bizalmas embere s nagyratörő terveiben hűséges munkatársa volt Szántó István jezsuita atya. Együtt tervezgetnek, együtt dolgoznak. Az erdélyi ellenreformáció munkájába bekapcsolódik Possevino Antal jezsuita atya, pápai követ is, aki már előzőleg nagyon értékes szolgálatoakat tett az ellenreformáció ügyének külföldön, nevezetesen Északolaszországban és Franciaországban. Possevino nagyszabású tudományos irodalmi munkásságával méltán kiérdemelte «a keresztény tudományosság reformátora» megtisztelő jelzõt.

E lelkes triásznek még egyéb tervei is voltak. A könyvsajtó útján is föl akarták venni a harcot az új vallás apostolaival, irodalmi téren is meg akarták indítani az ellenreformációt Erdélyben. Possevino és Báthory e nagy munkában Szántónak szánták a vezető szerepet. Méltó férfiúra esett válasz-

¹ Boros Fortunát: *Az erdélyi ferencrendiek*. Kolozsvár, 1927. 64—66. l. — Szabó György Piusz: *Ferencrendiek a magyar történelemben*. Bpest, 1921. 105—114. l.

tásuk. Szántót nagy tudományos készültségéért s feddhetetlen életéért még a másvallásúak is megbecsülték.

Érdeemes tanulmányozni Szántó és Possevino irodalmi terveit. Érdekes kép tárul elénk Erdély szellemi életéről.

Irodalom. Szántó életére s működésére vonatkozó fontosabb munkák: 1. Fraknói Vilmos: *Egy magyar jezsuita a XVI. században*. Kath. Szemle (rövidítve: K. Sz.) 1887. (I.) 385—433. l. (Ism. Jakab Elek. Századok 1887. 847. l.) — 2. Fraknói Vilmos: *A római magyar szeminárium története*. K. Sz. 1912. (XXVI.) 444—53. és 562—80. l. — Báthory és Szántó összeköttetésére vonatkozólag: 3. Veress Endre: *A kolozsvári Báthory-egyetem története lerombolásáig, 1603-ig*. Kolozsvár, 1906. (Kny. az Erdélyi Múzeum 1906. évi folyamából.) — 4. Velics László S. J.: *Vázlatok a magyar jezsuiták múltjából*. I. füz. Bpest, 1912.

Egyes részletkérdések feldolgozása: 1. Szalay László: *Szántó Istvánnak 1600-ban kelt emlékirata* a protestantizmus miként történt elterjedéséről Magyarországon és Erdélyben stb. Pesti Napló 1856. 252. sz. ápr. 12. Tudomány, Irodalom és Művészet rovat a tárcában. (V. ö. Századok 1903. 75. l.)

— 2. Szittay Dénes: *A nagyváradi disputa 1584-ben*. Magy. Kultúra 1923. (X.) 723. l. — 3. Meszlényi Antal: *Adatok az erdélyi «vallásszabadság» történetéhez*. M. Kultúra. 1928. I. 481. l. (Szántó és P. Wujek szereplése az 1588. évi megyesi országgyűlésen.) — 4. Timár Kálmán: *Szántó Arator István nyelve*. M. Nyelv. 1929. (XXV.) 133. l.

Szántóra vonatkozó forráskiadványok: 1. Veress Endre: *Fontes rerum Transylvanicarum*. I.—III. és V. k. (Rövidítve idézem: FF.) — 2. Veress Endre: *Fontes rerum Hungaricarum*. II. k. Bpest 1917. — 3. Szántó levelezése nagyrészt kiadva a FF. I. és II. kötetében. (1911 és 1913.)

Egyéb források Szántó életéhez: 1. Jézus-társasága kéziratoss névtárai. (Catalogus.) 1601—1612. évekről (Pannonhalmi kvttár.) — 2. *Historia Collegii Olomucensis S. J.* 1566—1727. (Bécsi áll. kvttár. Fol. 12026 jelzésű kézirat.) — 3. Szántó latin kéziratoss munkái.

Szittay Dénesnek újabban írt Szántó életrajza: *P. Szántó István élete és kora* eddig még kéziratban van.

Possevino részletes életrajzát megírta Fell György S. J.: *Possevins Leben und Schriften*. (Bibliothek der katholischen Pädagogik. XI. k. Freiburg i. Br. 1901. 277—399. l.) — Nálunk Fraknói Vilmos méltatta P. működését: 1. *Egy jezsuita diplomata hazánkban*. (K. Sz. 1902. évf.) — 2. *Magyarország és a római szent-székek*. III. k. Bpest 1903. 167—195. l.

1. Szántó pályafutása.

Szántó István a XVI. század legkiválóbb magyar jezsuitája volt. Már életének külső körülményei is szinte regényesen érdekesek.

Amint önéletrajzi adataiban maga mondja, 1540-ben született Devecseren, Veszprém vármegyében. Atyja korán elhalt, anyját, öcsét s két nővérét portyázó törökök hurcolták rab-

ságba. Ő maga szerencsére elkerülte a rabságot. A családjától elszakított gyermek Nyitra megyébe, Galgócerá került anyai nagybátyjához. Az neveltette.¹ Bécsben, Krakóban, Rómában tanult, majd mint a római német papnevelő-intézet (Germanicum) növendéke 1561-ben a Jézus-társaságába lépett. Tanított a nagyszombati gimnáziumban, rendjük bécsi bölcséleti főiskoláján s a gráci egyetemen. Majd Rómában a Sz. Péter templom magyar gyóntatója lett.

Még Bécsben megismerkedett Báthory István lengyel királlyal, s együtt szövögették az erdélyi jezsuita missió-állomások tervét. Éveken át sűrű levelezést folytat ez ügyben Báthoryval. Az ő sürgetésére kerül Erdélybe. Kolozsvár, Várad, Gyulafehérvár városokban működik apostoli hévvel, mígnem a meggyesi országgyűlés kiutasítja a jezsuitákat Erdélyből. Szántó ideiglenesen az egeri egyházmegyében apostolkodik s onnan járja be Magyarországnak jó részét.²

A második hazájától, Erdélytől, megfosztott Szántót később Bocskay hajdui űzik ki znióváraljai otthonából. Idegen földön, Olmüben talál menedéket, s ott üti ki kezéből a tollat a halál csontkeze 1612. júl. 3-án, mielőtt befejezhetné volna életének főművét: szentírás-fordítását.³

Devecsertől Olmüci, 1540-től 1612-ig — mily változatos pályafutás, mily tevékeny élet!

Amilyen érdekes és rendkívüli Szántó pályafutása, époly érdekes egyénisége is. Élete fogytáig apostoli buzgóság, valami benső tűz, «ignis ardens» hevítette, emésztette a XVI. századbeli magyar jezsuitáknak ezt a tiszteletreméltó alakját. Nagyratörő lelke mindig úttörő munkára vágyik. Magyar hazája üdvére, a magyar katolikus egyház dicsőségére akar munkálkodni ott, ahol erre legégetőbb a szükség.

Bécsi tanárkodása alatt Erdélyre veti szemét s Erdélyben óhajtja letelepíteni rendjét, hogy a pásztor nélküli nyáját a katolikus vallásban megerősítsék, megtartsák. Mielőtt még teljesülne hő vágya, más küldetés vár rá. 1575-ben Rómába rendelték előljárói. Itt is kezdeményező munkát végez. Fölveti a római magyar papnevelő-intézet tervét s addig nem nyugszik, míg valóra nem válik. Az élőszó és a toll erejével sikra száll terve érdekében, pártfogókat szerez, szívós kitartással akadályt akadály után küzd le.⁴

Szeme előtt lebeg, hogy az új hit a wittenbergi és nürnbergi magyar szemináriumok növendékei által terjedt el Magyarországon elsőben. Meggyőződéssel vallja, hogy az új

¹ M. Kultúra 1928. 723. l.

² FF. V. 281. l. 279. jz.

³ Halálának körülményéről l. FF. V. 281. l. 286. jz.

⁴ Fraknoi i. m. K. Sz. 1912.

hit további terjedését katolikus papnevelő-intézetek felállításával, jó papok nevelésével lehet csak megakadályozni.¹

Midőn végre 1580-ban régi vágyát követve Kolozsvárra kerül hitszónoki és iskolafelügyelői minőségben, apostolkodása közben ott is csakhamar újabb működési tér után néz. Marosvásárhelyre, de legfőképen Váradra kívánkozik, ahol a városban s környékén erősen tért hódított a reformáció, és épazért a protestánsoknak ebben az erős várában több alkalom nyílik a térítő munkára.² Váradi és znióváraljai működése alatt Kassára, gyulafehérvári nyugalmasabb állomásán Lugos és Karánsebes városára terelődik figyelme.³ Szeretné ott is útját egyengetni szerzete működésének. Mindig tervez, kezdeményez. Apostoli buzgóság lelkesíti.

Ahogy lelkipásztori működésével, azonképen írói munkásságával is az ellenreformáció ügyét óhajtja szolgálni. Szellemi fegyverekkel akarja fölszerelni a magyar katolikusokat, hogy sikeresebben szállhassanak szembe az új hittel.

2. Az első írói tervek.

Szántó álló életében a tudományok művelője, tollforgató ember volt. Hazájától távol működve, ő is szolgálatot akar tenni a magyar irodalom ügyének, akárcsak később halhatatlan rendtársa, Pázmány Péter. Már bécsi tanársága idején, 1574-ben foglalkoztatják irodalmi tervek. 34 éves ekkor s már több éve tanítja a bölcséletet hol a rend bécsi főiskoláján, hol a gráci egyetemen.

1574. július 15-én P. Mercurian Eberhard jezsuita generáliszhoz intézett levelében emlékszik meg első irodalmi tervezéseiről.⁴ Rendjének fejét értesíti Báthory István fejedelem tervéről, aki Erdélyben szándékozik a jezsuitákat letelepíteni, majd hosszú levele végén kérve kéri a generálist, hogy a filozófiai kurzus végeztével mentse föl a tanárkodástól s adjon neki egy vagy két esztendei szabad időt írói tevékenységre: fontosabb katolikus műveket szeretne magyarra fordítani, olyan könyveket, amelyek alkalmasak lennének a katolikusoknak hitükben való megerősítésére s a protestánsok megterítésére.

A levélre 1574. aug. 24-i keltezéssel válaszol Rómából a generális.⁵ Örömmel veszi tudomásul Szántónak magán-

¹ K. Sz. 1912. 448. és 451. l.

² FF. I. 243 l.

³ FF. II. 167. l. K. Sz. 1887. 429. l. — FF. I. 184. és II. 226. l.

⁴ FF. I. 15. l. — Szántó ekkor a második filozófiai kurzus vezetője. Előzőleg a görög nyelvet tanította a bécsi gimnáziumban.

⁵ FF. I. 16—17. l.

tanulmányaira s könyvek fordítására irányuló szándékát: de a kivitelt illetőleg közvetlen előljáróihoz, az ausztriai jezsuita tartományi főnökhöz s a bécsi rektorhoz utalja Szántót. Ezek az előljárók egyrészt tüzetesebben ismerik, hogy a körülményekhez képest mi a szükségesebb teendő; másrészt a rendben fönnálló alárendeltség viszonya is úgy kívánja, hogy előbb ezekkel közölje tervét. Megvárja közvetlen előljáróinak véleményét, jóakarataról egyébként máris biztosítja.

Az ausztriai jezsuitársasági rendtartománynak abban az időben P. Maggi Lőrinc volt a provinciális.¹ Szántónak régi jóakarója. P. Maggi volt a római német papnevelő-intézet, a Germanicum, igazgatója, mikor Szántó mint a nyitrai egyházmegye papnövendéke 1560. szept. 28-tól 1561. febr. 19-ig tagja volt a Germanicumnak.² Hogy Szántó 1561-ben Rómában a jezsuita rendbe lépett, abban — saját vallomása szerint — nagy része volt egykori igazgatójának, P. Magginak.³ Mint tartományfőnök megértő szeretettel karolta fel Báthorynak és Szántónak Erdélyre vonatkozó terveit.⁴ Az ő tartományfőnöksége alatt valósult meg az erdélyi jezsuita-missió terve, s az ő általa kiadott tanulmányi rendszert tették kötelezővé a kolozsvári kollégiumban is.⁵ Róla Szántó később is, erdélyi működése idején, meleg szeretettel, hálás szívvvel emlékezik meg. Atyjának, rendi szülőjének nevezte P. Maggit.⁶

Szántónak erről az atyai jóakarójáról bizvást föltehetjük, hogy irodalmi tervezgetéseiben époly készséggel támogatta Szántót, mint az erdélyi jezsuita-missió ügyében. Előljárói részéről, amint látjuk, nem hiányzott volna a támogatás. Csak épen ideje nem igen maradt Szántónak a tollforgatásra. Tanári állásától nem mentették föl. 1575 nyarán erősen készül erdélyi küldetésére. Már-már útnak indul Erdélybe, mikor Erdély helyett váratlanul Rómába küldik. Ott új munkakör vár rá. Erdélyi működése egyelőre álom marad, s bécsi írói terveit sem valósíthatja meg. Rómában marad ugyan ideje a tollforgatásra, de ott másféle tervek foglalkoztatják.

¹ Hogy 1574-ben ki volt a bécsi jezsuita kollégium rektora, vagyis házfőnöke, azt határozottan nem tudom. Valószínűleg P. Villert (Vilerius, Willer) Bertalan, a későbbi tartományi főnök, aki 1573--74-ben mint kormányzó a bécsi konviktsról hivatalos tudósítást írt Rómába. Duhr, Bernhard S. J.: *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge*. I. k. 296. l.

² Steinhuber: *Geschichte d. Kollegium Germanikum Hungarikum in Rom.*² Freiburg 1906 I. 86. és 138. l. — Veress: *Fontes Rerum Hungaricarum*. II. k. 1. l.

³ Maggiról mondja Szántó, midőn elbeszéli útját Rómából Kolozsvárra: «quanta fuerimus charitate a charissimo et antiquissimo patre nostro (qui nos Christo in Societate genuit) Laurentio Magio excepti.» (FF. I. 172.)

⁴ FF. I—II. k. P. Maggi levelezése.

⁵ FF. I. 220. l.

⁶ FF. I. 172.

Szántónak erdélyi terveiről s irodalmi tervezgetéséről a rendi generálishoz írt leveléből tudomást szerzett a generális akkori titkára, a tudós Possevino Antal jézustársasági atya is. A XVI. századnak ez a kiváló polyhistora 1574 szept. 8-án levéllel keresi föl Szántót.¹ Leveléhez egy a szentháromság-tagadók ellen kiadott könyvet mellékel abban a reményben, hogy annak Szántó is jó hasznát veheti Erdélyben a háromságtagadókkal, vagyis unitáriusokkal való vitatkozásnál. Kíváncsi rá, mi e könyvecskeről Maggi Lőrinc, Avellaneda Diego és Gordon Jakab jezsuita atyák véleménye.² Abból a körülményből, hogy a munkáról véleményt kér, azt gyaníthatjuk, hogy a küldött könyvecske magának Possevinónak valamelyik polemikus műve, esetleg az *Interrogationes* című.³ Possevino — mint alább látni fogjuk — kilenc évvel később, erdélyi útja idején is élénk érdeklődést tanusított Szántó írói munkássága iránt.

Szántónak bécsi tervezgetéseiről csak általánosságban tudunk. Milyen munkákat akart lefordítani, azt nem tudjuk. Annyi azonban bizonyos, hogy írói munkásságával is az ellenreformáció ügyét óhajtja szolgálni. 13 évvel később, gyulafehérvári működése idején, újból nyilatkozik irodalmi tervezgetéseiről, de most már valamivel részletesebben.

3. Erdélyi irodalmi tervek.

Mivel Váradon Szántónak már az élete sem volt biztonságban, 1587-ben három évnél huzamosabb missziós működése után Gyulafehérvárra tér. Itt is nagy munkakör vár rá. Udvari hitszónok, a nép hitoktatója, plébános, rendi tanácsos, a szerzetes társak lelkiatyja és templomi gyóntató egy személyben. Akár két-három páter is osztozhatnak ennyi teendőn; de Szántó úgy találja, hogy tizedrész annyi dolga sincs, mint Váradon volt.⁴ Meg akarja ragadni az alkalmat s újból írói terveket kovácsol. Elsősorban fordításokra gondol: meg akarja szolgáltetni magyarul a vallásos irodalomnak maradandó értékű műveit, a világhírű *Imitatio Christit*⁵ és Granadai Lajos

¹ FF. I. 17 l. — Possevinóról l. Hurter, H. S. J.: *Nomenclator Literarius*. Innsbruck 1871. I. k. 326. l.

² P. Avellaneda teológiai tanára volt P.-nak a római Germanicum-ban, P. Maggi pedig igazgatója.

³ Maga Possevino bibliografiai művében megemlékszik a szentháromságtagadók ellen írt könyvéről: *De atheismis haereticorum*. Ám ez későbbi munkája, mert hivatkozik benne erdélyi útjára és *Transilvania* c. munkájára, amelyet 1584-ben írt.

⁴ FF. II. 226. l.

⁵ 1587 okt. 12-én levelet írt Aquaviva Kolos rendi generálisnak és sürgős engedélyt kér tőle, hogy egyes műveket magyar nyelvre lefordíthasson s kiadhasson. «Quare concedat Tua Reverentia facultatem, ut Ger-

munkáit. Vajon Granadának¹ melyik művére esett Szántó választása, a sok közül melyiket akarta lefordítani, nem tudjuk. Esetleg csak egyes fejezeteket szándékozott lefordítani, mert a nagyobb művek egyes fejezetei magukban is kerek egészet alkotnak. Ha kitűnő lelki olvasmányt akart nyújtani, akkor méltán sorozhatta az *Imitatio* mellé Granada ismertebb műveit (*Guida, Oracion*); ha a hitvitákhoz is akart alkalmas anyagot nyújtani, mondjuk a Hiszekegyről szóló munkára (*Introduccion al simbolo de la Fee*) vagy egyéb munkának egyes fejezeteire eshetett választása.

Szintügy nem tudjuk határozottan, vajon a spanyol dominikánusnak fordításra kiszemelt munkáit ismerte-e már Rómában mint pápai gyóntató, vagy esetleg csupán később hívták föl rá figyelmét spanyol rendtársai. Ugyanis két spanyol jezsuita is működött akkor Erdélyben. Egyikük, Ortiz Jakab, épen a gyulafehérvári kollégiumnak tanára ugyanabban az időben, mikor Szántó Gyulafehérvárt a fordítás gondolatával foglalkozik.² Benne akár alkalmas segítséget is találhatott Szántó.

Milyen nyelvű kiadásból akarta Szántó e műveket magyarra fordítani, szintén eldöntetlen kérdés marad egyelőre. Ha csupán Gyulafehérvárt estek kezeügyébe Granada munkái, valószínűleg latin fordítás állt rendelkezésére. Behatóbb kutatás hihetőleg meg fogja még hozni e kérdések egyikére-másikára a megnyugtató feleletet.³

A fordításokon kívül eredeti alkotást is tervezett Szántó. Homiliákat, vagy ahogy akkorjában mondták: postillákat készülni kiadni a vasárnapi evangéliumokról, mégpedig magyar nyelven. Bizonyára paptársainak munkáján akar könnyíteni alkalmas vezérfonal kiadásával. Száz évvel előtte Temesvári

sonem Ungarice vertere possim et Granatae opuscula.» Gerson munkája alatt csakis az *Imitatio Christi*, *Krisztus követését* érthette Szántó. Az ő korában ugyanis, épúgy mint a kódexek korában, általában Gerson Jánost tartották az *Imitatio* szerzőjének. Vagy háromszáz évig kísértett ez a téves nézet.

¹ Granadai Lajos (Ludovicus Granatensis), a szenttéavatott spanyol domokosrendi tudós (1504—1588), a XVI. századbeli spanyol irodalom jelese. Igazi klasszikus író, aki nemcsak mint aszkétikus író volt jeles. Nagy hírnévre jutott hitbuzgalmi munkáit spanyol nyelven írta. Legnevezetesebb művei e nemben: 1. *La guida de peccadores (Dux peccatorum.)* 2. *El Memorial de la vida christiana. (Memoriale vitae christianae.)* Munkáit hamarosan kiadták latin és olasz fordításban is.

² FF. II. 234. 1.

³ Pontosabb bibliografiai kutatás s az erdélyi jezsuita rendházak egykori könyvtári anyagának áttekintése nyomra vezethetnek, hogy milyen kiadás állhatott egyáltalában Sz. rendelkezésére. (A kolozsvári könyvtár jegyzékeinek áttekintése nem járt eredménnyel.) Kívánatos volna továbbá Sz. irodalmi hagyatékának egybevetése Granadai Lajos munkáival. Csak akad valami idézet vagy valami nyom Szántónál!

Pelbártot meg Laskai Ozsvátot foglalkoztatta hasonló gondolat. Ők is avval a szándékkal írták össze latin nyelven prédikációiknak testes köteteit, hogy az alkalmas könyvek nélkül szűkölködő papságnak megfelelő anyaggyűjteményt nyújtsanak.¹

Szentbeszédeinek, homiliáinak, tervéről ezeket mondja Szántó: «Cogito etiam *homilias pro toto anno super Evangelia Ungarice scribere.*»² Szóval az egész egyházi évre rendelt evangéliumokhoz homiliákat akar írni, jobban mondva kiadni. Evvel a tervvel már hét évvel előbb is foglalkozott. P. Wujek (latinosan Wieces vagy Vangrovicus) Jakab (1540—97), jeles lengyel egyházi író, Szántónak akkori házfőnöke Kolozsvárt, említi a jezsuita generálisnak küldött 1580 dec. 26-i jelentésében, hogy Szántó teljes hévvel dolgozik szentbeszédeinek kidolgozásán és írásán.³ Szántó tehát már 1580-ban, mint kolozsvári hitszónok olyan gondosan dolgozta ki vasárnapról vasárnapra tartott szentbeszédeit, hogy azokat egykor nyomtatásban is kiadhassa.

Figyelemre méltó, hogyan okolja meg Szántó mindezeket az írói tervezgetéseit. Azért akarja lefordítani a kiszemelt vallásos műveket s homiliáinak kidolgozásához is azért fogott hozzá, mert magyar nyelven nincsenek katolikus könyvek. Már pedig a protestánsok (ő következetesen eretnekeknek mondja őket) többet tántorítanak el könyveikkel, mint prédikációikkal.

Szántó mindenkor fölismerte az idők járását. Midőn kolozsvári működése idején négy éven át vitatkozásba bocsátkozott az unitárius prédikátorokkal, hamarosan ellesi azoknak vitatkozó módját.⁴ Tapasztalja, hogy a protestáns vitázók előtt a katolikus hittudósok szokott érvei: a dekréták, dekrétamagyarázók, zsinati határozatok, egyházatyák tanításai, pápák tekintélye, természeti érvek és hasonlók édeskeveset nyomnak a latban. Hiába hozakodik elő valaki ilyesmivel, még a közép-korból kedvelt érvelési móddal. Az új hitet valló vitázók úgyszólván csak szentírási érvekkel bizonyítgatnak és csak magából a Szentírásból vett érvek előtt hajolnak meg. (Azonban mégis megesik, hogy az unitáriusok, kivált a Dávid Ferenc elleni vitákban maguk a kálvinista és luteránus prédikátorok is a zsinati határozatokból s az egyházatyák tanításából merítenek érvet.⁵ A katolikusok ellenében pedig azért hada-

¹ Laskai Ozsvát a *Biga salutis (Sermones Dominicales)* előszavában. Hagenau, 1498.

² FF. II. 226. l.

³ FF. I. 118. l.

⁴ FF. II. 81. l. — I. 199—99. l.

⁵ *Brevis et succincta descriptio . . .* (1600) című, az erdélyi protestantizmus elterjedését tárgyaló kézirat munkájában írja ezt Sz. (FF. V. 201. l.)

koznak még a zsinatok és egyházatyák érvei ellen is, mert azok ellenük bizonyítanak.) Szántó bemutatja ezt az eljárást Dávid Ferenc vitatkozó módszerén.¹ Szabad idejében Szántó maga is elmerül a Szentírás tanulmányozásába, bizonyára a Dávid Ferencsel kapcsolatban hangoztatott elvet tartva szem előtt: «scripturas per scripturas explicare.»² Az 1584. évi váradi nyilvános hitvitán is a Szentírásból vett érvekkel igyekezett megcáfolni ellenfeleinek minden ellenvetését.³

Szántó idejekorán fölismerete a nyomtatott betűnek, a könyvsajtónak jelentőségét. Tudván tudja, hogy lelkipásztori és tanítói működése a templomi szószéken és az iskolában egymagában nem elégséges. Látja, hogy a különböző protestáns felekezetek prédikátorai a szószék s az iskola mellett főként a toll hatalmával terjesztik az új hitet s épen a nép nyelvén közrebocsátott könyveiknek köszönhetik legnagyobb sikereiket. Maga mondja el Dávid Ferencről, hogy az a magyar és német nyelvet tökéletesen beszélve, prédikációival és kiadott irataival könnyű szerrel térítgetett mind a magyarok, mind a szászok közt.⁴

Az új hit terjesztői sikerüket elsősorban irataiknak, könyvsajtójuknak köszönhették. S katolikus részről támaszkodhattak-e a sajtó termékeire az ellenreformáció úttörő munkásai? Az 1596-ban elhalt Telegdi Miklós pécsi püspöknek és nagyszombati munkatársainak könyvei ezidőtájt úgyszólván az egyedüli magyar nyelvű művek, amelyek közkezen forogtak.⁵ E téren még sok a tennivaló, még sok a kívánnivaló. Ezen a hiányon akar segíteni Szántó is, midőn vállalkozik vallásos munkák fordítására.

Míg szerzetes társai magyar nyelvű katekizmusokat meg naptárakat nérek és sürgetnek Nagyszombatból, ő a lelki élet mesteri alkotásait forgatja és azokat óhajtja magyar nyelven közkinccsé tenni.

Possevino írásaiból tudjuk, hogy Szántónak már voltak sajtó alá készen egyes munkái, mikor ezek az irodalmi tervek foglalkoztatják Gyulafehérvárt.⁶ Bizonyára dolgozott már akkor szentírásfordításán is.

TIMÁR KÁLMÁN.

¹ FF. I. 185—86. l. — V. 201.

² FF. I. 236. l.

³ M. Kultúra. 1923. (X.) 727. l.

⁴ FF. I. 185. l. — Szántó maga is tudott magyar, latin és német nyelven prédikálni. (FF. II. 11. l.) Sz. azonkívül olaszul és csehül is értett.

⁵ Telegdi katekizmusfordítását és postilláit az erdélyi jezsuiták is terjesztették.

⁶ FF. III. 197. és 266. l.